

Planten tekenen: een eeuwenoude traditie

Met medewerking van Trudy Beekman

Het botanisch tekenen stoelt op een eeuwenoude traditie, die zich heeft ontwikkeld uit de prille medische wetenschap. Het was een belangrijk hulpmiddel om de kruiden goed te leren kennen.

Het oudst bekende boek met een beschrijving van medicinale planten, de *Materia Medica* van de Griekse arts Dioscorides, werd omstreeks het jaar 70 na Christus geschreven, maar bevatte waarschijnlijk geen illustraties. De oudst bekende botanische illustraties dateren waarschijnlijk van het jaar 400. Zij werden in 1904 ontdekt op papyrusfragmenten in Egypte, maar zijn waarschijnlijk geproduceerd in Zuid Frankrijk. Het zijn slecht gelijkende tekeningen van *Symphyton* (smeerwortel) en *Phlomis* (toorts). In de oudheid werd meer waarde gehecht aan een nauwkeurige tekstuele beschrijving dan aan een afbeelding. Omstreeks 512 werd van de *Materia Medica* van Dioscorides echter een kopie gemaakt die wel werd voorzien van botanische illustraties. Het werk werd geproduceerd voor Juliana Anicia, dochter van Flavius Anicius Olybrius, Romeins keizer die op dat moment

Holwortel, uit het Cruydtboeck van Dodoens, 1554

zetelde in Constantinopel. Deze geïllustreerde versie wordt meestal de *Codex Vindobonensis* genoemd, of naar de eigenares *Codex Aniciae Julianae*. Dit boek is ruim duizend jaar lang als een gezaghebbende medische bron gebruikt. Na vele omzwervingen bevindt het boek zich nu, voorzien van zo'n 350 illustraties, in de Österreichische Nationalbibliothek in Wenen. In de 16^e eeuw borduurden de Belgische artsen Dodoens en Clusius op deze traditie voort met standaardwerken met rijk geïllustreerde medisch-botanische beschrijvingen.

Ontdekkingen vastleggen

Vanaf het eind van de 15^e eeuw werd het botanisch tekenen ook met een ander doel bedreven. De ontdekkingsreizen brachten een wereld aan verder te ontdekken plantengroei binnen het bereik van de wetenschap. Ook op de Nederlandse VOC-schepen in de 17^e eeuw gingen illustratoren mee om al het nieuwe dat ze tegenkwamen zo nauwkeurig mogelijk vast te leggen. Rond die tijd werden verzamelingen zoals nationale herbaria in wetenschappelijke illustraties vastgelegd.

De planten zelf werden ook vaak van verre reizen mee teruggenomen

Vereniging van Botanisch Kunstenaars

Een botanisch tekenaar werkt in opdracht van een universiteit waar planten bestudeerd en op naam gebracht worden. Dat kunnen exotische planten zijn die nog beschreven moeten worden, maar ook andere soorten. Dit vak bestaat nog steeds, zij het sporadisch, totdat men de Vereniging van Botanisch Kunstenaars oprichtte. De nu bloeiende Vereniging verbindt liefhebbers van botanisch tekenen met illustratoren en andere vakmensen.

www.botanischkunstenaarsnederland.nl

en in Europese hoftuinen aangeplant. Beroemd was de verzameling van stadhouder Willem de Derde in de tuinen van het paleis Honselersdijk. De tekeningen, gemaakt tussen 1685 en 1688, zijn in een bloemboek bewaard gebleven. Deze traditie wordt nog steeds in ere gehouden onder andere door de Britse prins Charles die van de planten in zijn Highgrove Gardens door vooraanstaande botanische tekenaars een florilegium heeft laten maken dat in 2008 is gepubliceerd.

Moderne techniek

De wetenschappelijke plantente-
keningen werden sinds het einde
van de 19^e eeuw toegepast in geïl-
lustreerde flora's als die van Hei-
mans, Heinsius en Thijssse en van de
Heukels-Van Oostroom. Voor een
groter publiek werden botanische
tekeningen gebruikt in natuurtijd-
schriften zoals De levende Natuur
en Natura en ook verschenen er
vele populair-wetenschappelijke
boeken en atlassen met plantente-
keningen waarin tekenaars als Jan
Voerman en Ludwig Wenckebach
naam maakten. De vijfdelige 'Oe-
cologische Flora' door
Rein Westra en zijn zoons
is een bekend Nederlands
standaardwerk uit de jaren
90 van de vorige eeuw.
Maar het vak van botanisch
tekenaar lijkt onder vuur te
liggen. Tot nu toe heeft de fo-
tografie de botanisch tekenaar
met zijn wetenschappelijke be-
nadering nooit kunnen evena-
ren. Paul Kessler, prefect van de
Hortus Botanicus te Leiden legt
uit dat een gefotografeerde plant
slechts één individu is: "In een
botanische tekening kun je ver-

schillende individuen combineren tot één ideaal. Je kunt zaken die minder relevant zijn voor de determinatie weglaten en belangrijke details vergroten zonder problemen te krijgen met de scherptediepte". De digitale fotografie in combinatie met computermanipulatie schept echter nieuwe mogelijkheden die wellicht een bedreiging zijn van het vak van wetenschappelijk botanisch tekenaar.

Hoewel het vak van botanisch tekenaar nog maar mondjesmaat wordt uitgeoefend, is er vanuit heel andere hoek toenemende belangstelling voor het tekenen van planten. Liefhebbers van planten en tuinen houden zich in toenemende mate bezig met het nauwkeurig en gedetailleerd tekenen en schilderen van planten. Een aantal van deze botanisch kunstenaars heeft zich verenigd in de Kring Botanisch Kunstenaars Nederland. Het aardige van planten tekenen is de concentratie, het nauwkeurige waarnemen en zo op een heel intensieve wijze ervaren van de planten.

Workshop Wilde Planten Teken

Trudy Beekman is docent en beeldend kunstenaar en geeft cursussen en workshops ‘Wilde planten tekenen’. Het gaat hierbij vooral om leren kijken en natuurgetrouw te leren tekenen. Zij zoekt naar de grens tussen botanisch verantwoord afbeelden en verliezen in details. Wat moet je doen om een plant botanisch correct te tekenen zonder hem ‘dood’ te tekenen of zo slordig te tekenen dat de plant niet herkenbaar is voor een botanicus? Met andere woorden: hoe kun je met zo weinig mogelijk details een plant overtuigend tekenen?

Info: www.schetsacademie.nl

In juni zal Trudy Beekman speciaal voor Oase-lezers een workshop van een dag geven over ‘Wilde planten tekenen’. Deze dag is geschikt voor zowel beginners als gevorderden. Er zal vooral met potlood geschetst worden. Tussendoor is er gelegenheid om de fraaie moestuin op het landgoed te bekijken.

Gegevens

Datum: 2 juni van 10.00 -16.00 uur.

Plaats: Franciscans Milieuproject Landgoed Stoutenburg, nabij Amersfoort

Kosten: €95,-, incl. biologische lunch

Opgave bij Machteld Klees,

e-mail: m.klees@bureau-zonneklaar.nl,
tel. 0313-413931, voor 31 maart.

Max. 12 deelnemers, op volgorde van opgave.